

Rikard Jorgovanić

Stella Raiiva

eLektire.skole.hr

Da ima u mene dara za crtanje ljudi, pisanje pripovijedaka, vjerujte mi, sad bih bacio gusle i gudalo u kraj, latio se pera, pa da vidite nova Dekameron! Al ne znam vam ja pisati osim note, a moram li kada napisati listić svojoj djeci ili rodu, dosta me napora stoji. Nu da mi je ovako pripovijedati, kad se razigram, kad mi dušu stanu oblijetati šarene slike davno minule mladosti, pa da tamo negdje u tamnome kutu stoji brzopisac koji bi svaku moju riječ znao uhvatiti – tad, nu rekoh vam – od mene nova Dekameron!

– Ima ljudi, koji oštrom pameću umiju svaku riječ pripovijedaoca uhvatiti kao brzopisac perom – takav sam čovjek evo ja. Pričajte samo, a ja ću vaše pričanje sitno ispisati i debelo štampati dati, – rekoh napol ozbiljno, a stari ravnatelj orkestra pogladi svoju dugu na kraju zakovrčanu prosijedu kosu i stade se smiješiti onim elegičkim posmijehom kojim se smiješimo drugoj slici naše prošlosti, kad nam se stane kao živa približavati, razgrćuć polagano zastor zaboravi, za kojim je toliko godina skrivena čamila.

– Pa neka, pripovijedat ću vam nešto što mi se je duboko utisnulo u pamet, o čem sam tek nedavno sanjao. Pripovijedat ću vam o nekoj pjevačici, u koje bijaše toli čudan značaj kakav se znade razviti samo u ljudi toga stališa.

Starac srkne kave i poče ovako:

Bilo je to godine 185*, dakle u doba kad bi u Zagreb svakog ljeta došla talijanska opera. Poznavajući impresario B.¹ ukus Zagrepčana, sastavio bi uvijek takvo operno društvo da su zagrebačka gospoda uživala ne samo slušajući već i gledajući, a koj put znao bi angažovati takove pjevačice koje su samo ljepotom tjelesnom očaravale, dočim su glasom u onoga koj ne bi dolazio u kazalište radi koketna pogleda i dražesno frnjasta nosića, pravo negodovanje uzbuđivale, koje si žalibože morao zatajiti da ne izazoveš demonstrativan pljesak gospode u foteljima i gospodičića na desnom ulazu u parter.

Godine 185* dovede impresario u Zagreb pjevačicu koja u prvi mah očara svekoliko općinstvo. Zvala se je Stella Raïva,² a bijaše rodnom Indijanka.³ Stasa bijaše visoka, vitka i, što se kaže, otmjena. U svakom kretu i pogledu vidjela joj se neka prirodna gordost, pojačana onim hladnim prezirom, kakav se nalazi kod licih ljudi, koji su ili nepravedno stradali ili mnogo trpili od uvreda. Lice ne bijaše toli pravilno lijepo u Stelle Raïve, ali oči joj – svi čari istoka sjali iz njih! Velike, tamne ozbiljne oči zastrte dugim svjetlosvionim trepavicama zatekle bi vas, susrevši se s vašimi, kao meteor za ljetne noći... Pa kakva kosa bijaše u nje, teška, tamna i glatka, kao da su ju svilci preli! Put joj bijaše žučkasto garava, i na njezinim obrazima nisi nikad vidio rumenila, dapače i za pozornicu nije se htjela crveno naličiti. Kao ravnatelju orkestra predstavi mi se prvi dan svoga došašća, a kako umijem talijanski i rado razgovaram tim jezikom, razvi se između mene i nje prijateljstvo koje s vremenom posta iskreno i pouzdano. Ah, gospodine, bijah vam još tada mlad, zanosit... tad su sa mnom rado razgovarale djevojke, i po svojim uspjesima sudeći, nisam mogao biti rđav... Al što govorim o tom, vi biste još mogli posumnjati da se je između

¹ *Ulisse Brambilla*, talijanski operni impresario; u Zagreb je tijekom 1850-tih godina dovodio talijanske operne trupe, a 1860-1861. bio i ravnatelj (zakupnik) zagrebačkog kazališta. Pritisak javnosti, kojega je predvodio Demeter, prisilio ga je da pored njemačkih predstava i talijanskih opera na repertoar uvede i predstave na hrvatskom jeziku.

² Raïva je indijsko žensko ime, a znači *brza*, *strelovita*, ili također *zvijezda*.

³ Indijka.

mene i Stelle Raive razvio kakav bliži odnošaj negoli je prijateljstvo. Nemojte tako, Stella Raiva nije bila takova osoba.

Smijali bi se da vam pričam, kako se za njom pomamila neka zagrebačka gospoda, od kojih neki još žive... Sirota Stella nije se već znala obraniti od tolikih štovatelja, od njihovih cvijeća – darove odbijala bi gnjevno – i njihove slatke riječi i mirisne biljete.⁴

Možda imam baš tomu pripisati da se je Stella, videći da se prema njoj ozbiljno ponašam, povjerala meni, tražeći u mene na neki način zaštitnika. Pomalo uvidiše zaljubljena gospoda da sa Stellom Raivom nema ništa; postadoše hladni prema njoj, pa se je toj inače vrloj pjevačici manje pljeskalo, negoli drugim mnogo rđavijim.

Tako osta sama ili osamljena, ne općeć s nikim osim sa svojim impresarijom, menom i još nekom talijanski govorećom gospođom. U večer, kad se nije pjevalo, sprovodio bi ju na šetnji, a poslije opere znala bi me koj put pozvati k sebi na čaj. Malko je doduše neobično da mlad čovjek noću sam pohađa krasnu pjevačicu, koja je opet sama u svom stanu, al kad upoznate značaj Stelle Raive, neće vam se toliko čudno činiti.

Tu bi sjeli nas dvoje na divan; pred nama na stolu ključao je samovar, a oko nas vladala je ona tišina koje rado ne prekidaš, puštajuć da ti oko bude tumačem misli i osjećaja. Da, čudni su me osjećaji obilazili kad sam onako sam sjedio sa Stellom, zalivenom ružičastim svjetlom lampe: sve jače i smjelije zadubljivao se moj pogled u njeno tajinstveno biće i nešto mi je vazda govorilo – ta žena krije tragediju u svom srcu. To mi veljahu i njene oči, bludeć za najobičnijega razgovora plaho po sobi kao sablasti koje ne znaju naći groba...

Neke kišovite večeri pozva me ona opet na čaj. Došavši, primijetih da je nekako još bljeđa no obično, da joj je sjaj očiju potamnio, da je sva skršena, kao da su joj crni glasi stigli. Priredi čaj, nali ga u zdjelice i sjede do mene ne progovoriv za svega toga riječe. Videći da ona još dugo ne kani progovoriti, pogruženu u svoje misli, zapitam ju:

– A smije li prijatelj znati zašto se je večeras njegova Stella (zvijezda) sakrila za oblake tuge?

Stella me pogleda u čudu, zatrepta sjajnim trepavicama i odvrne naglo glavu. Ne usudih se dalje pitati, kad najednoć opazim da Stella podrhtava na svem tijelu, da rida onako užasno kao ljudi nad kojimi se je prolomilo nebo:

– Stello, jesam li taknuo ranu vašega srca... recite mi, ima li u mene riječi utjehe... Da se posve pouzdate u mene, vama bi odlanulo; ta znam ja da je vama teško ovdje gdje vas nitko ne razumije i ne pojmi. – Stella odmahnu rukom kojom je zakrivala lice, al ne reče opet ništa.

– Možda želi signorina da ju ostavim – rekнем plaho, misleći da se Stella možda kaje što me je večeras pozvala k sebi.

– Oh, ne... ostajte samo... ostajte... šapnu mi ona.

– Nemojte se stiditi priznati mi toga... vi znate koliko vas cijenim... Ja vas ispričavam... čovjek ne može znati kakva će ga volja snaći kad k njemu dođe gost, – rekoh svom nježnosti i obzirom te ustanem.

Stella, zalita suzama, skoči u taj mah na noge i uhvativ me žestoko za desnicu, zavapi:

– Ostajte, maestro, ostajte, ako Boga znate, nisam vas uzalud baš danas pozvala. Ali sad... za neko vrijeme ispričajte me i strpite se. Evo vam tamo roman, evo ovdje novine...

⁴ Naparfimirane cedulje (s porukom).

čitajte i tratite vrijeme do ponoći. O ponoći razgalit ću vam sebe... o ponoći doznat ćete sve...

Stella se sruši natrag na divan i zadubi lice u jastuk. Jeza me prođe po svem tijelu, i misli tol sablastive i grozne zakružiše mojom glavom. Što je toj ženi, je li poludjela? pitah se ja. Zašto mi baš o ponoći hoće razgaliti srce, kad je tomu sada vremena i zgone? Pogledam na sat – bilo je jedanaest sati. Imao sam dakle još jednu uru čekati. Uzmem roman sa ormara i stanem ga čitati, ali čitam deset i više puta jednu te istu izreku a da ne znam što sam čitao. Čujem kako mi srce jako bije, kako mi se kosa na glavi podiže... upravo onako kao da sam slutio da nismo nas dvoje sami u toj tihanoj sobici, već da je još netko s nama, al ne stvor od mesa i krvi, već duh, sablast...

Tačno u dvanaest sati, kao da joj je na srcu kazalo pokazivajuće satove, uspravi se Stella, obrisa rupcem suze i pođe dostojanstveno kao uvijek k crnom ormaru, stojećem nasuprot njezinom krevetu na dnu sobe. Drščućim rukama izvadi iz toga ormara crnu oblu kutiju i stavi ju na stol.

– Ecco ci il mio tesoro! (Evo, moje blago!) – reče tada te, polako otvarajući kutiju, izvadi iz nje ko snijeg bijelu lubanju i zlatom okovan bodež.

Prepadoh se u prvi čas već s toga što sam bio neobično uzrujan, ali kad vidjeh kojim mi-ljem Stellini prsti obuhvaćaju lubanju, i kolikom ljubavlju reć bi cjelivaju pogledi vlažnih joj očiju, pristupim bliže i zapitam Stellu čija je to lubanja?

Stella stavi lubanju na stol na jastučić, na kom je stajala u kutiji, položi do nje bodež, a onda sjedne kraj mene i stane slijedeće pripovijedati:

Ja sam rodoh iz Indije, iz mjesta koje bi jedva izgovorili da vam ga kažem. Ja sam se i sama već odučila izgovarati ga. Kad navrših osmu godinu, pomriješe mi roditelji, prepustajući me brigi strica, bogata trgovca. Putujući moj stric u Evropu, uze me sobom, te me poče voditi od grada do grada, dajući mi da s njime i kazališta pohađam. Kad se nekoliko puta naslušah opera, spopade me neobuzdana želja da postanem pjevačica. Nekog dana rekoh si stricu što mi je na srcu; a on će umah prihvatiti moju želju znajući da rado pjevam i uvjeriv se da je u mene ugodan glasić. Od toga časa bacih dosadne školske knjižice u kraj i počeh se samo glazbom zanimati.

Napokon dorastoh do toga da me je stric poslao na konzervatorij u Milano, gdje sam se imala posve naobraziti za pjevačicu. Tu proboravih dvije godine, a onda me nešto zadesi što mome životu i biću dade drugi obrat.

Idući jednoć iz konzervatorija, spotaknem se na skalinama i malo da ne udarih u kamen. U zgodan me čas uhvatiše nečije ruke, a kad vidjeh čije li su – sva sam od srca protrnula, riječi su mi zamirale na usnama da se ni zahvaliti ne mogoh svome spasitelju. Preda mnom stajaše ljubezno se smiješeć čovjek visok, blijed, crnook, s mehkom kovrčastom bradom oko ponešto upalih obraza. Nu oči bijahu toga čovjeka! – morala sam oboriti svoje da ne odam što se ne pristoji odati mladoj djevojci.

Videći da teško stupam, ponudi mi ruku da me otprati kući. Ne mogoh mu odoljeti, a kad osjetih njegovu ruku pod svojom, bilo mi je toli milo oko duše kao da sam u društvu najdražega mi stvora na tome svijetu. Čudnovato!... još i danas ne mogu vjerovati da ga do toga časa vidjela nisam, da nisam sanjala o njem i slušala njegov govor toli razborit i ljubezan, tol muževan, al opet na čase prelazeći u tepanje kojim se dječica razgovaraju s roditelji kad bi im rado izmamili slaštica. Da, on mi je svojim tepanjem izmamio srce...

U smetnji, koja zavlada njim i menom, ne predstavismo se međusobno sve dotle dok ne stadosmo pred mojim stanom, a onda je njegovo, a moralo je i moje lice govoriti: zar da se već rastanemo?

- Emerico Horvat, učenik konzervatorija, – predstavi se on meni, spustiv moju ruku.
- Stella Raiva, učenica konzervatorija, – predstavim se ja.
- Po glasu bariton.
- Po glasu sopran.
- Rodom iz Hrvatske.
- Rodom iz Indije.

Na te moje riječi prasnu mladić u smijeh.

– Due barbari (dva barbara!), – izmače mu se kroz smijeh i, zaista, imao se čemu smijati. U ono doba bijahu Hrvati u Italiji na vrlo rđavu glasu, i učen i neučen svijet brojio ih je kao i Indijance među krvožedne barbare.⁵

Od toga časa viđali smo se svaki dan. Na korsu u najvećoj vrevi, kad bi zahladnjela večer, našli se mi, i sretnuvši se, ciknusmo svaki puta od radosti. U operi ne bismo čuli ni vidjeli ništa, gledajući se onom ljubavlju kojoj je svaki tren strašan što ga izgubi ne gledajući predmet svojih čežnja. Kad je onako bijesno grmio orkestar a tenor ogrlivši primadonu vapio da bi se nebo rasplakalo, rastapali se mi od milinja, kao da smo jedno do drugoga, i da si prišaptavamo slatke riječi, od kojih duša zamire, od kojih se srce topi u moru neizrecivih slasti.

Kad bi nedjeljom pošla u veličanstvenu katedralu, znala sam sigurno da ću ondje njega naći. Stojeć za piljevi,⁶ motrio me on kako drhćućim rukama otvaram molitvenik i kušam moliti... al ne mogu se oči smiriti na mrtvim slovima, jer samo njega traže, samo za njim čeznu, kao da nosi u sebi sva otajstva neba i raja...

Minu nekoliko mjeseci otkako se upoznasmo i zavolismo, kako to najkrasnije pjesma opjevati ne može. A vi nećete vjerovati, ako vam rekнем, da sve to vrijeme nijedne riječice o svojoj ljubavi spomenuli nismo. Ah ta ljubav tajila se tol stidno na dnu srca... i nama bješe dosta teško kad bi ju neoprezan pogled, drhtaj tijela, stisak ruke odao... Tko će da iskaže riječima osjećaj koj, kad navre, mozag pomućuje i srce goni da puca od slasti i raskoši! Jutrom, kad bih se probudila, oh, kako mi bijaše da se bacim u prašinu i da plačem, dok mi oči traju, dok mi se duša ne otkine od tijela. A kad sam se malo kasnije s njim sastala, poskočilo mi srce od radosti kao da je ptičica na cvatućoj grančici osutoj rosom i sunčanim tracicima!

Nu o ljubavi progovorili ne bismo nikad. Zateče li nas kada ta riječ zajedno u kazalištu ili društvu, oborismo u isti mah oči, i ne znajući pravo od šta, bijasmo smeteni.

Neke večeri, praštajući se s njim, podah mu pupoljak ruže. On se nasmiješi i, i zarumeni se, ali ga ne uze.

– Vi nećete cvijeta od mene? – upitam ja nešto uvrijeđena.

– O, vergine mia! (djevice moja!) – kliknu on i, sagnuv naglo glavu, poljubi moju ruku.

Morala sam ga na to oštro pogledati, jer sav problijedi, i ne usudi se nikad više ponijeti se tako prema meni! Da, bijaše taj mladić ne kao drugi mladići, već kao djevica kojoj je najveći ponos u tom da ju ništa nečista, nesveta taknulo nije.

Mjeseca srpnja prizna mi neke večeri u šetnji da mora na neko vrijeme kući u Hrvatsku. Oh, kako me je zabolo nato u srcu! Da ga ne gledam dan, tjedan, možda mjesec dana,

⁵ Hrvati su u 19. stoljeću u službi Austrije često ratovali u Italiji, gdje se proširio glas da su najgori barbari, čak i ljudožderi.

⁶ Za stupovima (od *pilj* – stup, pilon).

kako da to pretrpim a da ne poginem od čežnje do njegova povratka. Da zatajim svoju smetnju, počeh ga raspitivati koješta o putu kojim će krenuti, i tad mi reče da će nekoliko dana u Mlecih proboraviti.

Prispi dan njegova odlaska. Gledala sam da se u večer, kad bude odlazio, s njime sastanem na kolodvoru. Oh, koliko muka i njemu i meni... gledasmo se, gledasmo se i šutimo, ni da bi nam jedna riječ na usta... Da me je bar nešto zapitao, hoću li čeznuti za njim, al da, on bijaše ponosit ko i ja – i kao da smo od kamena, kao da se ne želimo nikad više sastati, rastadosmo se, zaboraviv si i ruke stisnuti.

Do tada hrabro srce, izgubi iza njegova odlaska svaku snagu. Kao da su mi grčevi stisli srce, savijah se cijele noći od boli, a nešto mi duši grudi da ne mogu disati. Strašna li pitanja i sumnje stale se vrsti mojom glavom: hoće li se vratiti, neće li me zaboraviti u svojoj domovini, ne veže li ga možda već tamo svet zavjet? Oh, maestro!...

Prema jutru kao da sam pomahnitala. Skupim svoje dragocjenosti i predam ih staroj dvorkinji, da ih proda ili založi. Sluškinja mi donese dvjesta franaka, a s tim novcem pohitam na kolodvor, ostaviv gazdarici kartu, neka se ne boji da ću se uskoro vratiti.

Okolo devet sati već sam kretala prema Mletkom. Da, tamo jurilo mi srce brzinom munje, ne znajući prečke, ni vlasti. Al čudno, što sam bliže dolazila željenomu cilju, sve me ljuće kajanje snašlo sa čina nepromišljena i nerazumna. Što će si Emerico misliti o tebi, kad vidi da si za njim pobjegla? On će posumnjati o tvojoj kreposti, a kako bi to grozno bilo da te hladno dočeka, da te odbije – nagla smrt bila bi blaga prema toj nesreći.

Ujedared počeh se zgražati sa svoga postupka, i kajanje svlada me dotle da sam napolputa okrenula natrag u Milan. Sva shrvana dospjeh onamo, i jedva da sam smogla snage da se popnem do moga stana. Tu se bacih na divan i počeh ridanjem i grižnjom ubijati svoju mladost. Nikad više, nikad ga vidjeti nećeš! šaptao mi zdesna demon, a slijeva me tješi anđeo: hoćeš ga vidjeti, i to skoro! Volila sam slušati anđela, te imala samo mlado srce.

Pod noć me svlada letargija, bešćutnost. U onom polusnu, u kom svaki šušanj još jasnije čujemo negoli za jave, začuh najednoć – moglo je biti kojih deset sati – štropot pred mojim vratima, kao da je netko na njih nasrnuo, ili da što brže do me dospjeti želi. Digнем glavu... a netko kuca.

– Signora, jeste li vi to? – upitam misleći da je gazdarica.

– Stello – ja sam! – kliknu netko očajnim glasom, a taj glas zvonio je kao Emericov. Skočim od nenadane radosti i pohrlim prema vratima, al tu sustanem. Nije li to bila možda samo varka sna, uzrujane mašte? Ta gdje je sada tvoj Emerico? zapitam se i protrnem.

– Tko je?

– Ja sam, Emerico Horvat, samo načas vas molim.

Nisam se mogla dulje suzdržavati, otvorim vrata i poletim, da, on je to bio – u njegov naručaj. Tad se prvi puta zagrlismo a da nismo mislili na to. Od goleme sreće zaboravih posve pitati Emerica zašto se je vratio, nit mi se je više činilo čudno da stoji pred menom, gdje mišljah da je stotine milja daleko od mene. Dugo sam počivala u njegovom naručaju, a onda će on progovoriti:

– Vi se ni ne čudite što sam ovdje. Znajte. Znajte da sam se vratio samo radi vas.

Ponudim mu da uđe u sobu i ne misleći na to da se to ne pristoji, jer moja ga duša grli već kao svoga muža i vladara: – samo kad je njemu po volji, što će mi cijeli svijet!

On uđe i sjede do mene i stade govoriti tol plaho – podrhtavajućim glasom, tolikim stidom i samozatajom da mu nekoliko puta htjedoh pasti pred noge i kliknuti: nemoj tako – ta ja sam tvoja robinja!

– Znajte, dakle – poče on – ja sam već bio blizu Mletaka, još tri postaje imao sam minute, a onda me je toli strašno spopalo za dušu da sam se morao vratiti. Hoću da budem iskren prema vama, vi ste suviše anđeo a da to ne budem. Kazat ću vam, a vi ćete mi oprostiti što vam to kažem, jer ne mogu inače: ja vas ljubim od onog trenutka u koj sam vas prvi puta zagledao. Osjećajuć da mi srce gine za vama, nisam mislio na to da vas ne mogu i ne smijem ljubiti. Moram priznati da sam siromah, da živim ovdje od štipendija što mi ga daje neki aristokrat u mojoj domovini, a da osim toga štipendija ničesa nemam, osim taj krhki dar koj se začas može pokvariti. Koje dakle pravo ima čovjek siromašan i od svega svijeta ostavljen da se zaljubi u djevicu kakva ste vi, da ju muči i progoni svojom ljubavlju! Oprostite... sad je već svejedno, ljubav mi je planula nad glavu i opržila mozak, sad znam samo jedno, da vam to priznati moram, nek mi bude laganije na savjesti i bistrije u srcu. Nisam ja morao sada u Hrvatsku, ja sam se tek pokušao oteti ljubavi besplodnoj i nemoćnoj, koja me je tim više zastrašila što sam opazio da je i vas zahvatila... Sad znate zašto sam se toli hladno oprostio s vama, da vam nikad riječce ne spomenuh ob onom što mi je otimalo sne tolikih, nebrojenih noći. U kojem drugom gradu mišljah naći pokoja i nastaviti svoju nauku, al napol puta, kako vidite, sustadoh. Ne, nisam se mogao rastaviti s vama a da vam barem jednoć ne kažem...

– Emerico! – zavapim ja i, spustiv se pred njega, stanem mu ljubiti hladne ruke. Na to mu suzama ljubavi i zahvalnosti priznah što sam počinila radi njega, ne mogavši odoljeti želji da se s njime ne sporazumim. Na kraju naših priznanja ote nam se gorak posmijeh, da, njemu toli gorak kao da je izvrnuta krinka plača.

On obujmi moju glavu i stane mi priglašivati raščupanu kosu. Soba bijaše tek napol rasvijetljena od ulične svjetiljke, nu mi u ovaj par ne bi podnosili jačega svjetla.

– Pa ti zdvajaš, rad šta! – stanem ga tješiti: – zar da zato što si siromašan mladić? A ti si darovit, krasan, plemenit, a ja sam isto toli siromašna djevojka i živim od milosti moga strica.

– Al tvoj stric je bogataš, on neće nikada dopustiti... – upade mi Emerico u riječ.

– Pa neka – svijet je naš! Zar da u tome svijetu, što tolike kukavice hrani, nas dvoje ne bi našli mjesta! Oj, nemoj zdvajati, obećaj mi da si moj, pa evo ti moje duše, nek je sva tvoja na sve vijeke u dobru i zlu!

Plane prvi cjelov, a zatim smo Emerico i ja stali plakati od sreće i neke neopisivo slatke boli; plakali smo dugo, dugo do ponoći... Tad se skupi Emerico i ostavi moj stan.

Od toga dana živili smo kao zaručnici. Sve lazne časove sprovodili bi zajedno, pripovijedajuć o djetinjstvu, o osjećajima koji su nama vladali dok se još naša ljubav tajila na dnu srca. Nikad se nismo dosta napričali svoje ljubavi. Emerico bi često pripovijedao o svojoj domovini, o jadnoj majci i mnogo čem, čega za onda još nisam mogla razumjeti.

Tad najednoć stiže mi pismo iz Pariza od strica. U tom pismu zaklinjao me stric da umah dođem u Pariz, jer da se radi o važnoj po me stvari. Odgovorih mu da ne mogu u onaj čas otputovati, kad mi i drugo pismo stiže, u kom mi se stric malone grozio. Saberem svu snagu i odlučim otputovati u Pariz – na posve kratko vrijeme. Emerico podupirao me na nježan način u toj odluci, a kad prisprije čas odlaska, pratio me šaleć se cijelim putem do kolodvora. Nu na kolodvoru najednoć mu se smuču; on stade blijednuti i odgovarati na moje riječi nesuvislo, kao da je u bunilu. Da je riječcu reko, bila bi ostala; al ja sam otputovala od samoga straha da njega ne uvrijedim.

Treći dan moga boravka u Parizu dođe mi pismo iz Milana, pisano nepoznatom meni rukom, a javljajuć mi da je Emerico opasno obolio i da me želi vidjeti. Skupim stvari, doletim pred strica, rekнем da smjesta krećem u Milan, i krenem uistinu iste večeri.

Nu kad prispjeh u Milan, nije više bilo moga blaga na tome svijetu. Njegovo krasno tijelo počivalo je već pod vlažnom zemljom, kroz koju nisu mogle prodirati moje suze da sam do dna iskapala oči!

Oh, maestro!... takvog trenutka ne dao vam Bog pojmiti. Sad vidim da je žena jača od željeza dok može živa podnijeti takav jad, toliku bol. Sve sam mogla podnijeti, samo jedno ne: da moje drago sakriva crna, neprozirna zemlja. Što će ono njoj koja ga ne zna cijeliti, pa da ima na njega veće pravo od mene, ja bi zametnula s njom boj na život i smrt da ga ili otmem ili da padnem do njega njezinim plijenom!

Pohitim grobaru groblja, u kom je ležao zakopan Emerico. Sklopljenim rukama stanem ga moliti neka mi dopusti da si iskopam dragoga. Videći da mi toga ne dopušta, skinem zlato i biserje što sam ga na sebi imala, al sve badava. Starac ne mogaše ni pojmiti kako da se iskopa ikomu za volju čovjek koji je tek nedavno zakopan.

Očajna sa grobarove nemilosti, pođem ravno k načelniku grada Milana. Padši na koljena preda nj, ispovjedim mu svoju bol i stanem ga zaklinjati neka mi se za boga smiluje. Načelnik me ljubezno podigne i reče mi da mi samo na jedan način pomoći može, ako učini – kao da o tom, što sam mu sada govorila, ništa čuo nije. Međutim, reče mi da će grobaru mignuti, ako dođe koja gospođa i zaželi štogod neobično od njega, neka joj učini po volji.

Tako je i bilo. Grobar se nije više opirao mojoj želji. Tamna bijaše noć kad se otputih s dva najmljena čovjeka do Emericova groba i, kleknuvši do njega, stanem pomno paziti kako najmljenici iskapaju. Svakim udarcem motike cijepalo mi se srce, hladan znoj polio mi čelo, a evo ovdje sijede vlasi potiču od groze onoga večera.

Sad... sad kresnu motike o lijes. Spustiše kvačicu i pokušaše dići lijes. Ali lijes se uhvatio za zemlju i škripi, i nešto škrjuta onako iz groba, kao da škrjuta mrtvac uznemiren u vječnom pokoju. Nisu mi u onaj par suze polazile na oči; srce mi se stislo kao da je led i kamen. Divska sila dala mi je da podnesem mirno, do čega se vi, maestro, ovdje na mekom divanu zgražate, blijedeći i hvatajuć se za stol... Al ne bojte se, što je žena podnijela srcem, može muž uhom podnijeti.

Napokon digoše lijes i metnuše na otkopinu. Tu mu skinuše pokrov, a onda uzmaoše od užasa. Šta sam tu vidjela, o, bože! moje drago – čudo božje da od toga poludjela nisam. Na slabašnom svjetlu lampe, viseće na grančici čempresovine, razabirem kako crvi po njem miljaju, i možda mu kljuju ono srce u kom je mene ponio na drugi svijet.

Umolim najmljenike neka se ne plaše, da ću ih obilno nadariti, samo nek mi skinu glavu sa lešine. Al neće oni ni da čuju. Tad ja izvadim bodež, što sam ga ponijela sa sobom – evo, ovaj zlatom okovani bodež, uspomenu na moga oca – prekrstim se i, sabravši svu snagu, odrubim Emericovu glavu. U taj par mi promiljaše suze i poliješe njegovu lešinu. Pritisnem lubanju k sebi, onesvijestim se i srušim se natraške. Najmljenici zakopaše lijes, a onda me otpratiše s lubanjom kući. Još sam toliko snage skupila da očistim i operem lubanju, a onda me spopade vrućica i ne ostavi me nekoliko tjedana. Evo je sad ovdje pred vama nijeme i bijele, hiljadu puta izljubljene mojim ustima, hiljadu puta prigrljene srcu, koje još i sad kuca za njega kao da je živ i mlađahan.

– – – Tu prihvati Stella lubanju i stane ju, nježno joj tepajuć, cjelivati blijedim usnama. Ustanem da se oprostim, al me ona još načas pridrži.

– A znate li zašto sam vas baš danas pozvala k sebi? – Danas je smrtni dan Emericov; tačno u ponoći pustio je dušu. Al žurite se sada, maestro, žurite se jer će umah njegova sjena doći – ha! – već je tu – bježte!

Nagnem niz skaline i potražim stan veseljaka prijatelja. Te noći nisam se usudio sam noćiti kod kuće.

Vienac, 1880.

Rječnik

groziti se – prijetiti

impresario (lat.) – kazališni poduzetnik

lazni – lagani, opušteni

ničesa – ničega

pogružen – potišten, smrknut

samovar (rus.) – tipično ruska prijenosna

naprava za kuhanje čaja

signorina (tal.) – gospođica

štipendij (lat.) – stipendija

tol, toli – toliko

značaj – karakter